

“Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü”*

Korkut Boratav**

Ergun Türkcan’ın editörlüğünde hazırlanan ve “**Attila Sönmez’e Armağan**” olarak sunulan önemli bir kitap yayımlandı: *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü* (Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2010).

1960–1980 döneminin planlama deneyimini inceleyen; ekonomik sorunlarına ışık tutan araştırmalardan, anılardan, belgelerden oluşan bu 576 sayfalık dev yapıtı, 2006’da yitirdiğimiz eski plancılardan Attila Sönmez’in anısına hazırlanmış; derlenmiştir.

Ben bu yazıda, bu önemli yapıtı okurlarıma sadece tanıtabileceğim. İleride fırsat bulduğça kitaptaki araştırmalardan, bilgi ve bulgulardan bazılarını tek tek gözden geçirmeyi umuyorum.

Kitabın sonunda yer alan monografik incelemeleri saymazsak, Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü, üç ana bölümden oluşuyor: Attila Sönmez’i Anmak; Türkiye’de Planlamanın Kuruluşu ve Planlamanın Tükenişi... Kitap, ayrıca, belge, yazı ve yorumlardan oluşan 26 ek ve bir planlama bibliyografyası içermektedir.

* <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/korkut-boratav/turkiye-de-planlamanin-yukselisi-ve-cokusu-33013>

** Prof. Dr., Siyasal Bilgiler Fakültesi emekli öğretim üyesi

Attila Sönmez, dostumdu; sevdiğim bir meslektaşımı. Diyarbakırlı beş kardeşi, orta halli bir ailenin çocuğuydu. Liseyi Diyarbakır'da bitirdikten sonra, üniversiteye Fransa'da başlama fırsatını bulur ve yedi yıl sonra iktisat doktoru olarak Türkiye'ye döner. Niyeti akademik meslek; kısmeti ise Devlet Planlama Teşkilatı'nda (DPT'de) uzmanlık olacaktır. Birinci Beş Yıllık Plan'ın hazırlanışına katılır. Hükümetle anlaşmazlığa düşen müsteşar ve üç daire başkanı istifa ederler; kendilerini izlemek isteyen Attila'yı vazgeçirirler; planın ana yapısının korunmasına katkı yapmasını isterler. Kabul eder; bir yıl İktisadi Planlama Dairesi Başkanlığı yapar; miyadının dolduğunu farkedince o da ayrılır.

Türk-İş'te danışmanlık, Somali'de bir yıllık bir Birleşmiş Milletler uzmanlığı ve yedeksubaylıktan sonra Attila ODTÜ iktisat bölümüne öğretim üyesi olarak girer. 12 Mart'ın karanlık günleri başlayınca geçmişi kurcalanır; solculuğuyla ilgili bir takım belgeler ortaya çıkar; askeri savcı Baki Tuğ tarafından sorgulanır. Türkiye'den ayrılmaya karar verir. Altı yıl önce “solculukları” nedeniyle DPT'den ayrılan iki plancının (Karaosmanoğlu ve Erder'in) güzergâhını Attila da izleyecek; 1972'de Dünya Bankası'na geçecek; 1995'te emekliliğine kadar orada çalışacaktı.

Kitaba, “Sol'da Bir Attila Sönmez” başlıklı hoş bir yazıyla katılan Yalçın Küçük, Türkiye solculuğundan Dünya Bankası vb. uzmanlıklarına geçişleri, şu ifadelerle değerlendiriyor: “Bir ara İstanbul'un bütün holdinglerinde ve ... emperyalizmin beynelmil teşkilatlarında... en yüksek uzmanlar ve yöneticiler bizim ekol'dan (yani 'Türkiye solculuğu'ndan) çıktılar. Çıkarırken içimi yaktılar, en çok yakanlardan biri Attila'dır; çok önemli bir solcuydu”.

Derlemeyi hazırlayan Ergun Türkcan'a göre “Türkiye'de planlamanın yükselişi”ni, DPT'nin kuruluş çalışmaları (1960-1962) ve Birinci Beş Yıllık Plan (1963-1967) oluşturmaktadır. Bunlar İkinci Bölüm'de incelenmektedir. İnönü hükümetinin sağ kanadıyla anlaşmazlıklar, Eylül 1962'de planlamanın kurucu kadrosunun istifasına yol açıyor. Bu dört kişiden üçü (Ayhan Çilingiroğlu, Attila Karaosmanoğlu ve Necat Erder) yazı ve anı notlarıyla bu bölümün eksenini oluşturuyorlar; Ergun Türkcan da DPT'nin kuruluşunu ve Birinci Plan'ı inceleyen iki yazısıyla boşlukları dolduruyor.

Anlaşmazlık öğeleri, gerilimlerin seyri sözü geçen dört yazarın katkılarında anlatılıyor. Kestirme bir genellemeyle ilk plancıların en gençlerinden biri olan Yalçın Küçük'ün yazısında karşılaşıyoruz: DPT'nin ilk kadrosunu kastederek, “kalkınmacı, solcu ve halkçıydık” diyor. Türkiye'nin egemen çevreleri ise,

“solculuk ve halkçılık” ile barışık değillerdi; “kalkınmacılık” ögesini ise, sınıfsal çıkarları doğrultusunda yontmak koşuluyla sürdürdüler. Kitapta incelenmeyen İkinci (1968-1972) ve Üçüncü (1973-1977) planlar, büyük ölçüde bu anlayışla hazırlandı; uygulandı. Planlara ve ekonomik gelişmeye, bir kez daha “solcu ve halkçı” öğeler kazandırma girişimi, Dördüncü Plan (1979-1983) çalışmalarına damgasını vurmuş; 1979 sonunda CHP’nin iktidardan çekilmesiyle başarısızlıkla sonuçlanmış; 24 Ocak kararları ve 12 Eylül rejimi içinden neoliberalizme geçiş, planlamanın “kalkınmacı” özelliklerini de ortadan kaldırmıştır.

Bu son aşama, yani “planlamanın çöküşü”; fiilen tasfiyesi, 1978-79’daki iktisat stratejisi tartışmalarına, planlama çalışmalarına ışık tutan Üçüncü Bölüm’de inceleniyor.

DPT’de Müsteşar ve İktisadi Planlama Dairesi Başkanı olarak görev alan iki değerli iktisatçının, Bilsay Kuruç ve Oktar Türel’in bu bölümdeki katkıları, bence, büyük önem taşıyor.

1978-1979 yılları Türkiye’de sınıf dengelerinde emeğin görelî ağırlığının arttığı bir konjonktürün bitim noktasıdır. 1973’ten itibaren, halk sınıflarının desteğini kazanarak birinci parti durumuna gelmiş olan CHP iktidardadır. Aynı zamanda tıkanan dış kaynakların yol açtığı ciddi bir istikrarsızlık; faşist şiddetin dört nala tırmanması; Milliyetçi Cephe partilerince beslenen siyasi kargaşa söz konusudur.

Oktar Türel bu dönemin stratejik sorununu şöyle ifade ediyor: “Kaçınılmaz duruma gelmiş bir istikrar ve borç yapılandırma programında iç ve dış sermaye çevrelerine verilecek tavizlerin sınırları ve takvimi ne olmalıydı ki, Türkiye’de emekten yana siyasal hareketlerin iktidar ufku uzun onyıllar boyunca kararmasın; sanayileşme ve yapısal dönüşüm uzun vadede hızlanarak sürebilsin?”

Bilsay Kuruç ise, dışta ve içte sistematik bir kampanya ile hükümetin devrilmesini hedefleyen “sermaye sınıfının ‘bu ülke bizden sorulur’ biçimindeki güç gösterisi” örneklerini ayrıntılarıyla anlatıyor ve 1979’a gelindiğinde “iş dünyasının baş rola sahip olacağı bir ekonomik düzen anlayışı[nın] IMF söylemlerinde öne çık[tığını]” belirtiyor.

Kılıçdaroğlu bir ara “CHP’nin geçmiş dönemlerde iktisat politikalarında hatalar yaptığını” söyledi; ayrıntıya girmedii. 1978-1979 yıllarında sermayeye tam teslimiyeti reddeden tavrı kastediyorsa Türkiye’de Planlamanın Yükseliş ve Çöküşü’nde yer alan Kuruç ve Türel’in yazılarını okumasını tavsiye ederim.